

כ"ז תמוז, תשע"ג, 5.7.2013

גיליון מס' 366

פרשת ממות מסעי

נקמה או תיקון

מאת הרב ד"ר רונן לוביץ, ניר עציון.

שמעתי פעם מאדם ירא שמים ומשכיל שהוא איננו מסוגל להגיד את תפילת "אב הרחמים", שחבורה לזכרם של הרוגי ישראל בגזירות תתנ"ו, בעת מסעי הצלב, משום שיש בה אמירות חוזרות על נקמה. אכן קשה לאדם בן זמננו לראות בנקמה פרקטיקה לגיטימית, ואף כשמגיעים לדיני גואל הדם שבפרשת השבוע "מסעי", רבים זעים באי-נוחות בכיסאם. עם זאת מדובר ברגש טבעי שמקנן באדם אשר חווה מנת סבל וייסורים שמקורה ברוע אנושי חסר כל הצדקה, ותורת ישראל נתנה מקום לרגשות טבעיים.

בפרשת השבוע הראשונה, "מטות", מקבל עם ישראל צו אלוהי מפורש לקחת נקם: "נָקַם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים" (במדבר לא, א). הללו החטיאו את ישראל בהיותם בשיטים בעריות ובעבודה זרה, והביאו למותם של 24,000 איש מישראל. היו לא מעט רבנים שלמדו מהציווי על מלחמת מדיין שגם בזמננו יש לגיטימציה לעם ישראל לצאת למלחמה אך ורק לשם נקם. ברם, לעניות דעתי אין זו מסקנה נכונה, וזאת משלוש סיבות:

ראשית אנו מוצאים שמלחמה זו לא יצאה אל הפועל אלא אחרי שמשה קיבל על כך ציווי מפורש מפי הגבורה. אילו מלחמת נקם היתה דבר לגיטימי היה צריך משה ליזום אותה, ולא לחכות לציווי האלוהי.

שנית, המקרה של מלחמת מדיין הינו חריג בתורה. אילו עם ישראל היה צריך להיות מונחה על-ידי הרצון לנקום, היה הקב"ה מצווה לצאת לנקמה גם נגד עמים אחרים שעשו צרות לישראל דוגמת אדום ומואב.

שלישית, כבר עמדו חז"ל על ההבדל בין דברי ה' למשה: "נָקַם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים", ובין דברי מֹשֶׁה אֶל הָעָם: "הַחֲלֹצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לְצַבָּא.. לְתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן". ה' מדבר על נקמה של בני ישראל, שכן הוא כואב את כאבם, אך עם ישראל יוצא להילחם משום שזאת נקמת ה', ולא נקמתם שלהם.

אמנם אצל הקב"ה יש מושג של נקמה, ופסוק מפורש אומר זאת: "אל נקמות ה'" (תהילים צד, א). הנקמה האלוקית היא דרך לחינוך המין האנושי, אולם בני האדם לא אמורים לחנך אלה את אלה בדרכי אלימות אלא באמצעות תיקון מוסרי והצבת דוגמה אישית. התורה אמנם מצווה עלינו ללכת בדרכי ה' ולהידמות לו, אולם עובדה היא שכאשר חז"ל מרחיבים וממחישים מצווה זו הם מציינים שעלינו ללכת בדרכי החסד של הבורא, ולעסוק בגמילות חסדים לסוגיה, אך אין הם מזכירים כלל שעל האדם להיות איש נקמות כדרך שא-לוהים נוקם. חז"ל אמרו: "מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום" (שבת קלג, ב), ובמקום אחר לימדו: "מה הוא מלביש ערומים.. אף אתה הלבש ערומים; הקב"ה ביקר חולים.. אף אתה בקר חולים; הקב"ה ניחם אבלים.. אף אתה ניחם אבלים; הקב"ה קבר מתים... אף אתה קבור מתים" וכדומה (סוטה יד, א). חז"ל לא אמרו: "מה הוא נוקם, אף אתה היה נוקם", שכן הנקמה מסורה לקב"ה בלבד. אנו אמורים לחקות את בורא עולם במעשים של הטבה לזולת ולא במעשים של פגיעה בזולת.

הכמיהה לנקמה עולה וגוברת כל אימת שמתרחש פיגוע קטלני, ויש אף מי שמתלהמים ותובעים תג מחיר כנגד כל פעולת טרור. מי שמסתייגים מגישה זו מוקעים לא פעם בתור יפי נפש המרחמים על אכזריים. אולם הסתייגות מנקמה איננה מחייבת הימנעות מענישה ביד קשה. יש לחברה לגיטימציה מלאה להעניש מפגעים ולעשות דין במרצחים. יתר על כן, זו היא מצווה מפורשת, שאף היא מופיעה בפרשותינו: "ולא תקחו כפר לנפש רצח אשר הוא רשע למות כי מות יומת... ולא רץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו" (במדבר פרק לה, לא-לה).

מדוע אם כן יש לעשות דין במרצחים אם לא לשם נקמה? שאלה זו קשורה בנושא כללי יותר: מדוע ולשם מה מענישים פושעים? שאלה זו זכתה, כידוע, לדיונים רבים הן בקרב חכמי ישראל והן אצל חכמים אומות העולם. יש האומרים שמטרת הענישה היא רק אמצעי מניעה שהפושע לא יוכל לבצע פשעים נוספים. אחרים סבורים שהענישה נועדה לשם הרתעה, דבר שימנע גם פושעים אחרים. הצד השווה שבהם הוא שמטרת הענישה היא השגת תועלת חשובה לחברה, לא נקמות בעלמא.

אכן בתשעה באב אנו מזכירים גם אמירות של נקמה. על אדום נאמר את הפסוק הקשה: "אשרי שינפץ עולליך אל הסלע". ברם, מטרת האמירות הללו איננה לעודד אותנו לבצע פעולות נקם, אלא להיפך: אנו קוראים לקב"ה לנקום, ובכך אנו מסירים מעלינו את התביעה הנפשית לביצוע מעשי נקם. זה בעיניי גם עניינה של תפילת "אב הרחמים" – תפילה זו מתעלת את רגשות הזעם הקשים ומנתבת את הכאב העמוק שמקננים בכל יהודי אל נוכח הריגת אחים לכיוון של תפילה לבורא עולם. כאשר יהודי אומר בתפילתו את פסוקי הנקמה הבאים הוא מוסר דינו לשמים: "וְיִנְקוּם לְעֵינַיִנוּ נְקַמְתָּ דָם עֲבָדֶיךָ הַשְּׁפוּךְ... הֲרַנִּינוּ גוֹיִם עִמּוֹ כִּי דָם עֲבָדֶיךָ יִקּוּם וְנִקְמוּ לְצַרְיָנוּ... וְנִקְיִתִי, דָּמָם לֹא נִקְיִתִי יִדְעֵ בְּגוֹיִם לְעֵינַיִנוּ נְקַמְתָּ דָם עֲבָדֶיךָ הַשְּׁפוּךְ".

בתשעת הימים אנו מבכים את החורבן הגדול, ובאבלינו אין תודעתנו מתמקדת בנקמה אלא בתיקון. חז"ל הורו לנו כיצד בימים אלה עלינו לעבוד על היחסים הבין-אישיים, להגביר את האהבה והאחדות בינינו, ולהתחזק בתפילה ובכמיהה לגאולה. הציפייה שלנו לגאולה איננה רק ציפייה לבניית המקדש, אלא היא שאיפה להגיע לעולם מתוקן בכל המובנים, עולם בו יכלו הרשע והאלימות, ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצון אבינו שבשמים.

הרב ד"ר רונן לוביץ, משמש כרב היישוב ניר עציון. מלמד במכללה האקדמית לחינוך. "שאנן" ובאוניברסיטת חיפה.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא. תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il